

"בגלל המלחמה היא"

בימוי: אורנה בן דור, 1988

סרט "בגלל המלחמה היא" של אורנה בן דור צולם ב-1988, בעקבות צאת האלבום "אפר ואבק" של הזמר והמלחין יהודה פוליקר ומפיק וכותב הטקסטים יעקב גלעד. כל השירים באלבום קשורים בצורה זו או אחרת בהיותם של פוליקר וגלעד בני הדור השני לשואה. הסרט מלווה את הפקת האלבום ומספר את סיפורם של יהודה, יעקב והוריהם ניצולי השואה הלינה (אמו של גלעד) וז'קו (אביו של פוליקר).

דמויות:

דמויותיו המרכזיות של הסרט אכן הם שני ניצולי השואה: הלינה בירנבאום וז'קו פוליקר, ושני הנציגים של הדור השני: יעקב גלעד ויהודה פוליקר.

הלינה בירנבאום היתה בת 10 כשגרמנים נכנסו לוורשה. 6 שנים העבירה בגטו ובמחנות הריכוז מיידינק ואושוויץ. הלינה היא אישה מאוד פתוחה, רגישה, עם כישרון בולט לכתובה ולמשחק. היא מספרת את הסיפור שלה לכל מי שמוכן לשמוע: לילדיה, לילדי ישראל, לקוראי הספרים שלה וכמובן לבמאית הסרט. היא אומרת שבדרך זו היא מנציחה את אלה שלא שרדו. היא גידלה את ילדיה מגיל קטן מאוד (שנתיים) בתוך הסיפורים על המשפחה האבודה ועל השואה: "רציתי מאוד לספר לו על הבית שלי... רציתי שהוא מהר ידע על האימא שלי ועל האח שלי. כמה שהוא היה קטן, רציתי כבר למלא את המסביב שלו במה שאני חייתי שמה. אני סיפרתי הכל ולא חשבתי שזה בכלל מפחיד, שזה דברים נוראים כל כך".

הלינה כותבת שירה ופרוזה, מרצה בפני נוער, מפרסמת את יצירותיהם של משוררי השואה שנספו. ספרה הראשון "החיים כתקווה" מהווה תאור מפורט של מה שעברה במלחמה.

ז'קו פוליקר נולד וחי לפני המלחמה בסלונקי, יוון. לקראת תחילת המלחמה היה בן למשפחה מאוד רחבה (הורים, אחים, דודים ובני דודים, עד 50 איש), בעל חנות, נשוי ואב לילד בן שנתיים. בשואה איבד הן את המשפחה הפרטית והם את המשפחה המורחבת. גם ז'קו הוא איש רגיש, פתוח, לא מתבייש לבכות ולספר על זה שבכה. יודע להסביר את הרגשות שלו.

יעקב גלעד ויהודה פוליקר הם קודם כל דמויות מפורסמות, ידוענים, אנשי הרוק הישראלי. החלק הזה של תפקידם בסרט בא לידי ביטוי בשירים שיעקב כתב או תרגם את הטקסטים ויהודה הלחין. אבל תפקידם המרכזי הוא כמובן נציגי השור השני לשואה. לטענתה של יוספה לושיצקי¹, "בגלל המלחמה היא" הוא הסרט התיעודי הראשון בקולנוע הישראלי ששם את נציגי הדור השני במרכז הסרט על השואה.

לפי לושיצקי, זה התאפשר דווקא בשל היותם אנשים מפורסמים, דמויות מרכזיות בתרבות ישראלית.

הסצנה היחידה שבה משתתפים כל הדמויות – זאת הסצנה שהלינה, יחד עם יעקב ויהודה, באים לבקר את הורי יהודה בקריית חיים. הלינה החליטה לכתוב את סיפור חייו של ז'קו ועשתה את זה. אבל במהלך העבודה היא מספרת על כך שבשלב מסוים הכל התבלבל לה וסיפוריה התחבר עם סיפורו של ז'קו. זה סמלי כי גם בסרט שני הסיפורים האלה משתלבים ומתחברים יחד.

¹ Yosseffa Loshitzky, "Postmemory Cinema: Second-Generation Israeli Screen the Holocaust", Identity Politics on the Israeli Screen, University of Texas press, p.63.

מבנה:

מבנה הסרט נשען על מבנה האלבום "אפר ואבק". הקטעים נערכו לפי נושאי השירים. הסרט מורכב מקטעי הראיונות והשוטים, כאשר המעבר בין קטע לקטע תמיד מקוטע. הבמאית גורמת לצופה לרצות עוד. הראיון נקטע באמצע והצופה רוצה לחזור אליו, כדי לשמוע את המשך הסיפור. לפעמים אנו שומעים את ווייס-אובר המכסה כביכול על הפערים בין הקטעים. הסיפורים מוצגים לא בסדר כרונולוגי, אלא כפי שצוין לעיל, לפי נושאי השירים.

"בגלל" (מילים: יעקב גלעד, לחן: יהודה פוליקר)

הסרט מתחיל בסצנת החזרה של השיר "בגלל". יהודה פוליקר חוזר על השורה ונראה כאילו הוא ממציא את המילים כאן ועכשיו:

בגלל שאחרי המלחמה היא... היא... אחת-שתיים...

בגלל שאחרי המלחמה היא נולדתי אני. אחת, שתיים, אחת... אה!

בגלל שאחרי המלחמה נולדת אתה.

בגלל ההליכה מהסוף להתחלה,

בגלל העלייה התלולה,

בגלל הנפילה.

אי, אי! אחת, אחת. איזה נפילה גדולה.

אחרי השורות האלו מופיעות הכתוביות, על רקע נגינת הלהקה, עם הפוקוס על פניהם של פוליקר וגלעד. ואז אותן השורות שנשמעו כמאולתרות חוזרות כבר בתור שיר רוק כבד אודות המלחמה.

השיר נקטע בראיון עם יהודה. הוא מספר על טראומת הילדות שגרמה לגמגומו. הטרומה הזאת קשורה לשואה רק בעקיפין: מאז תקופת המחנות היה לאביו של יהודה הרגל לקחת חתיכות גדולות של לחם לפיו. פעם, כשיהודה היה ילד קטן, חתיכת לחם נתקעה בגרונו של האב וילד רץ לרופא וחשב שאבא הולך למות. הרופא לא היה בבית ויהודה הקטן חזר הביתה בהיותו בטוח שאין לו אבא יותר. אך החתיכה יצאה ואבא נשם לרווחה. מאז התחיל יהודה לגמגם.

את סיפורו של יהודה מחליף סיפור הילדות של יעקב. הוא מספר שבתור ילד תמיד הרגיש שונה, כי, ראשית, היתה לו, לאומת האחרים, משפחה קטנה מאוד, ושנית, לאמא שלו היה קעקוע ביד. סיפורו של יעקב מעת לעת נקטע בשאלות של הבמאית הלא נראית.

חוויות הילדות של יעקב קשורות קשר הדוק עם חוויות הילדות של אמא שלו, כי היא תמיד סיפרה לו, איך זה היה בגטו. הוא גדל בתוך סיפורי הילדות של אימו. כפי שהוא מספר, הוא תמיד הרגיש שונה ומגיל צעיר מאוד נחשף לנושא של מוות. כשהיה בן שנתיים, אמו החליטה שכבר מספיק גדול לשמוע על המשפחה שנספתה. תמיד הרגיש שהוא צריך להצדיק את החיים שלה בקיום של עצמו.